

De volgorde van de gebeurtenissen in de geschiedenis van het Limburgse tooncontrast

Paul Boersma, Universiteit van Amsterdam
<http://www.fon.hum.uva.nl/paul/>

Antwerpen, 24 mei 2002

Stoottoon

◆ LLL LH HH HL L

◆ ?ovətə yroad oftə klein es

◆ LLL LH HH HL L

◆ ?ovətə klein oftə yroad es

◆ yróat, kléin = LH of HL → stoottoon

Sleeptoon

◆ LLL LL MH HH L

◆ ?ovətə lang oftə breid es

◆ LLL LL MH HH L

◆ ?ovətə breid oftə lang es

◆ laṅk, breīt = LL of HH → sleeptoon

De generalisatie: lexicaal

◆ geen zins- maar lexicale constraints:
stoottoon = contour,
sleeptoon = vlak

◆ LLL LH MH HH L

◆ ?ovətə hoay ɔftə breid es

◆ LLL LL MH HL L

◆ ?ovətə breid ɔftə hoay es

Implementatie verschilt

- ◆ Alleen toon (Kerkrade)
- ◆ Toon en lengte (Roermond)
- ◆ Alleen nog lengte (Weert?)

- ◆ Monosyll. sleeptoon = H: (Kerkrade)
- ◆ Monosyll. sleeptoon = HMM (Roermond)

Historie

- ◆ baseren op enkelvoudig finaal focusaccent
- ◆ en wel:
 - sleeptoon HH
 - stoottoon HL

Andere talen

◆ Grieks:

- acutus = /LH/
- circumflexus = /HL/

◆ Litouws:

- acutus = /HL/
- circumflexus = /LH/

Tegenstelling of niet?

◆ Grieks:

- rechtsspreidend
- acutus = /LH/ = [LH] = stoottoon
- circumflexus = /HL/ = [HH] = sleeptoon

◆ Litouws:

- linksspreidend
- acutus = /HL/ = [HL] = stoottoon
- circumflexus = /LH/ = [HH] = sleeptoon

Of toch niet toepasselijk?

- ◆ Als je dat maar láat!
 - (“abrupt”, “bruusk”)
- ◆ We komen te laāt.
 - (“lijzig”, “zeurend”)
- ◆ 1. ethnocentrisch impressionistisch
- ◆ 2. ethnocentrisch interpreterend
- ◆ Dus de termen ‘stoottoon’ en ‘sleeptoon’ zijn niet politiek correct.

Westgermaanse lange klinkers

stain

draum

wiin

huus

θeef

book

slaap

OZON Fra. lange klinkers

stein

droum

wiin

vyyr

huus

ðeef

yrøønə

book

zεεlə, kεεzə

yrɔɔt

slaap

Westgermaanse korte klinkers

i [e]

u [o]

e [ɛ]

o [ɔ]

ä [æ]

a

OZONFra. korte klinkers

e

ø < ü

o

ε < ä

ɔ

ε < ε

a

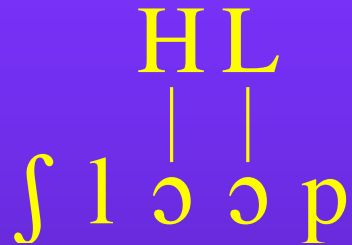

Stap 1:
initieel accent,
geïnterpreteerd als
pitchaccent op eerste mora

(1) Westgermaanse lange /aa/

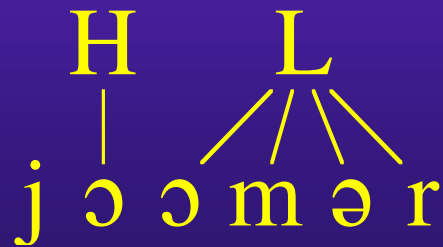
*slaap ‘slaap’

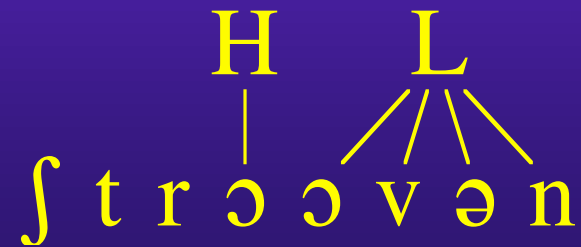
*straateθ ‘straat’

*jaamər ‘jammer’

*straavən ‘straffen’

(1) Westgermaanse lange /ee/

* δ eef ‘dief’

*speeyəl ‘spiegel’

*skeetən ‘schieten’

*beer ‘bier’

(1) Westgermaanse lange /oo/

*book 'boek'

HL
| |
b o o k

*hoovən 'hoeven'

H L
| / / /
h o o v ə n

*bloomə 'bloem'

H L
| / /
b l o o m ə

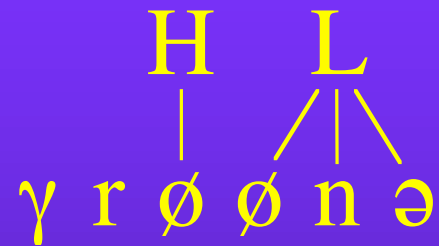
*mood 'stemming'

HL
| |
m o o t

(1) Westgermaanse lange /öö/

*yröönə ‘groen’

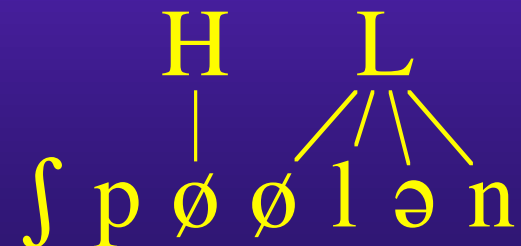
*zöökən ‘zoeken’

*vööötə ‘voeten’

*spöölən ‘afwassen’

(1) Hoogduitse /εε/

*zεεlə ‘ziel’

*kääzə ‘kaas’

*mεεr ‘meer (A)’

*lääyə ‘laag (A)’

(1) Hoogduitse /ɔɔ/ +...

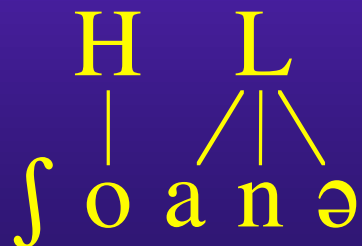
*yrɔɔt ‘groot’

*tɔɔn ‘toon’

*skɔɔnə ‘mooi’

*sirɔɔp ‘stroop’

(1) Westgermaanse korte /a/
in open lettergreep

*makən ‘maken’

 H L
 | /\n m a k ə n

*nazə ‘neus’

 H L
 | /\n n a z ə

*talə ‘taal’

 H L
 | /\n t a l ə

*apə ‘aap’

 H L
 | |\n a p ə

(1) Westgermaanse korte /ε/
in open lettergreep

*wekə 'week (N)'

*levən 'leven'

*etən 'eten'

*zeyə 'zaag'

(1) Westgermaanse korte /ɔ/ in open lettergreep

*kəkən 'koken'

 H L
 | / \
k ɔ k ə n

*bəlɔvən 'beloven'

 H L
 | / \
b ə l ɔ v ə n

*hɔpə 'hoop'

 H L
 | |
h ɔ p ə

*kɔlə 'kool'

 H L
 | / \
k ɔ l ə

(1) Westgermaanse korte /e/
in open lettergreep

*heməl ‘hemel’

 H L
 | / \
h e m ə l

*strekə ‘streek’

 H L
 | |
s t r e k ə

*γəwekən ‘geweken’

 H L
 | / \
γ ə w e k ə n

*eyəl ‘egel’

 H L
 | / \
e γ ə l

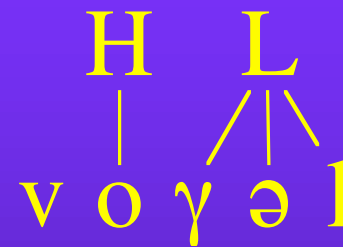

(1) Westgermaanse korte /o/ in open lettergreep

*zomər ‘zomer’

*voyəl ‘vogel’

*stovə ‘stoof’

*zonə ‘zoon’

(1) Westgermaanse korte /ö/
in open lettergreep

*mölən ‘molen’

 H L
 | / \
m ø l ə n

*kökən ‘keuken’

 H L
 | / \
k ø k ə n

*dörə ‘deur’

 H L
 | / \
d ø r ə

*γəbörən ‘gebeuren’

 H L
 | / \
γ ə b ø r ə n

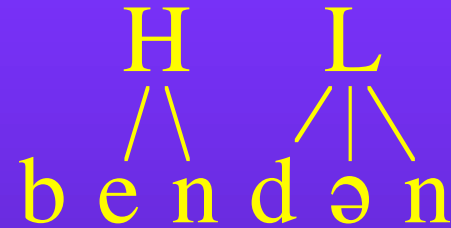

(1) tweeklanken monomoraïsch

*vall ‘val (m.)’

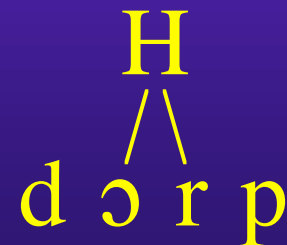
*bendən ‘binden’

*lang ‘lang’

*dɔrp ‘dorp’

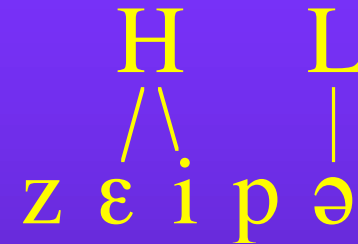

(1) tweeklanken monomoraïsch

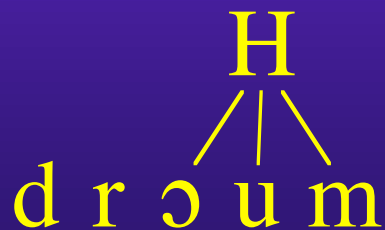
*bleik 'bleek'

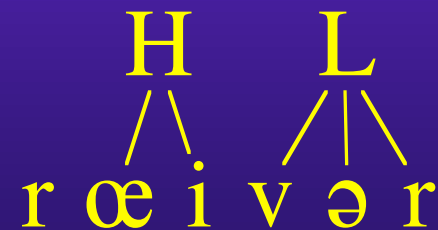
*zeipə 'zeep'

*droum 'droom'

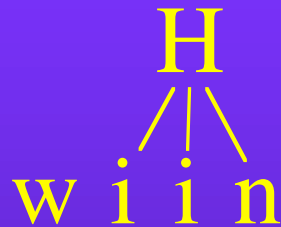
*röüvər 'rover'

(1) hoge klinkers monomoraïsch?

*wiin ‘wijn’

*huus ‘huis’

*liikən ‘lijken’

*vyyr ‘vuur’

Vergelijking met Litouws

- ◆ Litouws: *alle* oorspronkelijk lange klinkers, dus ook de hoge, kregen stoottoon; de tweeklanken waren monomoraïsch en kregen later sleeptoon (Kiparsky 1973, Garde 1976).

HL HL H
| | | | / \
s e e d e e t ε i

‘zitten’

Limburgs zo bijzonder niet

- ◆ Verschil: hoge klinkers
- ◆ Overeenkomst: andere klinkers, tweeklanken
- ◆ Oorzaak van het verschil?
- ◆ Misschien:

/ii/ = [ij] of [i], /uu/ = [uw] of [u]

Stap 2:
zwakke Silbenschnitt
veroorzaakt
rekking in open syllabe;
deze rekking veroorzaakt
herinterpretatie van klinker als
bimoraaisch

(2) Westgermaanse korte /a/ in open lettergreep

*makən ‘maken’

 H L
 /\ /\
m a a k ə n

*nazə ‘neus’

 H L
 /\ /\
n a a z ə

*talə ‘taal’

 H L
 /\ /\
t a a l ə

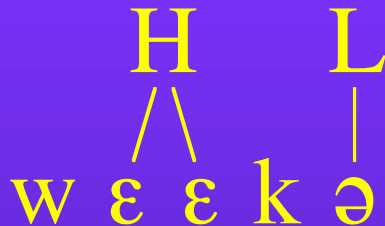
*apə ‘aap’

 H L
 /\ |
a a p ə

(2) Westgermaanse korte /ε/
in open lettergreep

*wekə 'week (N)'

*levən 'leven'

*etən 'eten'

*zeyə 'zaag'

(2) Westgermaanse korte /ɔ/ in open lettergreep

*kəkən 'koken'

 H L
 /\ /\
k ɔ ɔ k ə n

*bəlɔvən 'beloven'

 H L
 /\ /\ \
b ə l ɔ ɔ v ə n

*hɔpə 'hoop'

 H L
 /\ |
h ɔ ɔ p ə

*kɔlə 'kool'

 H L
 /\ \
k ɔ ɔ l ə

(2) Westgermaanse korte /e/
in open lettergreep

*heməl ‘hemel’

 H L
 / \
h e e m ə l

*strekə ‘streek’

 H L
 / \
s t r e e k ə

*γəwekən ‘geweken’

 H L
 / \
γ ə w e e k ə n

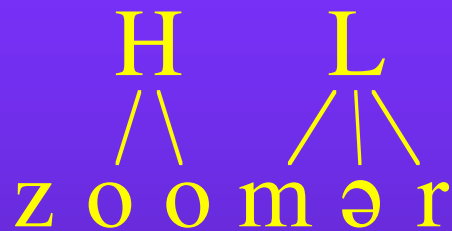
*eyəl ‘egel’

 H L
 / \
e e γ ə l

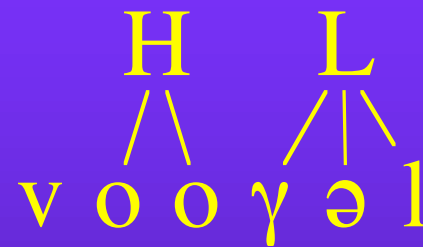

(2) Westgermaanse korte /o/ in open lettergreep

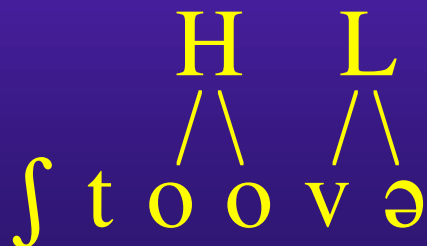
*zomər ‘zomer’

*voyəl ‘vogel’

*stovə ‘stoof’

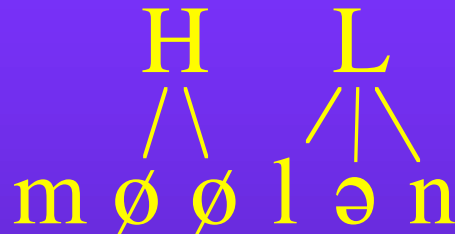

*zonə ‘zoon’

(2) Westgermaanse korte /ö/ in open lettergreep

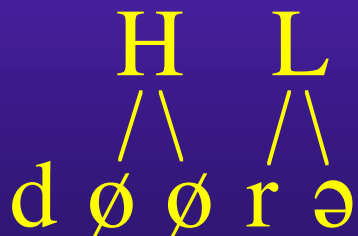
*mölən ‘molen’

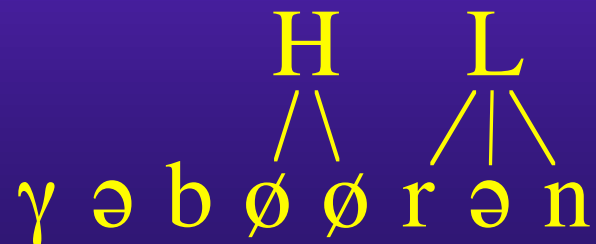
*kökən ‘keuken’

*dörə ‘deur’

*γəbörən ‘gebeuren’

(2) tweeklanken bimoraïsch

*vall ‘val (m.)’

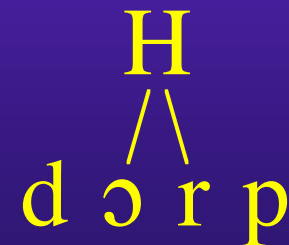
*bendən ‘binden’

*lang ‘lang’

*dɔrp ‘dorp’

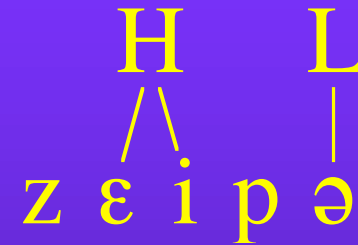

(2) tweeklanken bimoraïsch

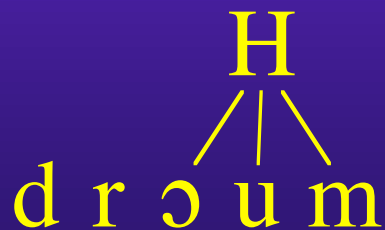
*bleik ‘bleek’

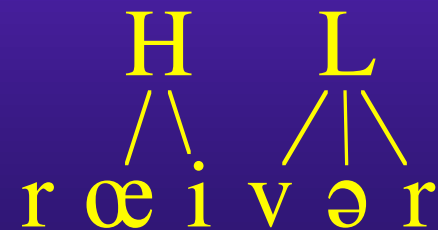
*zeipə ‘zeep’

*droum ‘droom’

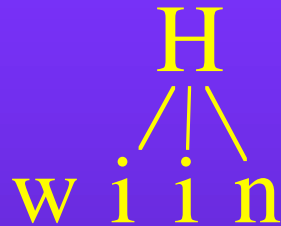
*röüvər ‘rover’

(2) hoge klinkers bimoraaisch

*wiin ‘wijn’

*huus ‘huis’

*liikən ‘lijken’

*vyyr ‘vuur’

Een lexicaal tooncontrast

*ɔpən > ɔ̄pən ‘open’

(*slaapən > ʃlɔ̄pən ‘slapen’)

*heməl > heēməl ‘hemel’

(*speeyəl > ʃpéeyəl ‘spiegel’)

*stovən > ʃtoōvən ‘stoven’

(*hoovən > hóovən ‘hoeven’)

*køkən > kōøkən ‘keuken’

(*zøøkən > zóøkən ‘zoeken’)

Oorzaak en gevolg omgekeerd?
Duwketen: de rekking veroorzaakt
de verschuiving van de *niet-hoge*
lange klinkers

a → aa → óo

ε → εε → éa

o → oo → óa

e → ee → ée

o → oo → óo

Het Middellimburgse langeklinkersysteem: tooncontrast

eñ

øñ

oñ

εī

œī

ɔū

iī

yȳ

uū

ée, eē

óø, øō

óo, oo

éa

óa

óa

εē

œœ

óɔ, ɔō

aā

Vergelijking met Litouws

- ◆ Litouws: /a/ en /ε/ rekten in open lettergrepen in beklemtoonde positie (Kiparsky 1973, Garde 1976).

$$\begin{array}{c} \text{H} \quad \text{L} \\ | \quad \wedge \\ \text{d} \text{v} \text{a} \text{r} \text{a} \text{s} \end{array} > \begin{array}{c} \text{H} \quad \text{L} \\ \wedge \quad \wedge \\ \text{d} \text{v} \text{a} \text{a} \text{r} \text{a} \text{s} \end{array} \quad \text{'estate'}$$

Limburgs zo bijzonder niet

- ◆ Rekking in open lettergreep:
de meeste Westgermaanse talen
- ◆ Rekking naar sleeptoon:
Litouws

Stap 2b: analoge rekking

ȝras > ȝraās ‘gras’ (dat. ȝraāzə)

wεx > wεēx ‘weg’ (dat. wεēȝə)

ȝot > ȝoōt ‘God’ (gen. ȝoōdəs)

(*raad > róot ‘raad’)

ſep > ſeēp ‘schip’ (gen. ſeēpəs)

(*skeet > ſéet ‘schiet’)

not > noōt ‘noot’ (mv. nøōtə)

(*voot > vóot ‘voet’)

Stap 3: schwa-afval

*vall ‘val’ >

$$\begin{array}{c} \text{H} \\ / \quad \backslash \\ \text{v} \quad \text{a} \quad \text{l} \end{array}$$

misfal̄ (m.) ‘miskraam’

*vallə ‘val’ >

$$\begin{array}{c} \text{H} \quad \text{L} \\ | \quad / \quad \backslash \\ \text{v} \quad \text{a} \quad \text{l} \quad \text{ə} \end{array} > \begin{array}{c} \text{HL} \\ | \quad | \\ \text{v} \quad \text{a} \quad \text{l} \end{array}$$

muūzəvāl (v.)

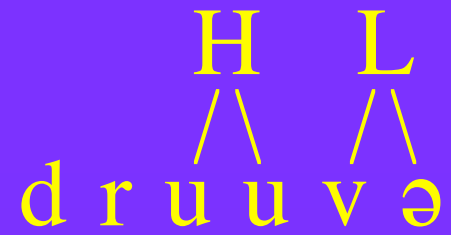
Stap 3: schwa-afval

*druuvə 'druif'

apocope

defaulttoekenning
binnen lettergreep

eindverstemlozing

Vergelijking met Litouws

- ◆ Litouws: ‘triviale’ stabiliteit van toon (Kiparsky 1973).

orthogr. “dvárs”
‘nep-stoottoon’

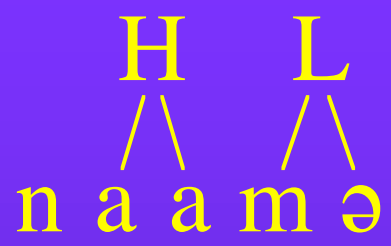

Limburgs zo bijzonder niet

- ◆ Apocope: Nederlands, Engels
- ◆ Apocope met resyllabificatie van toon: Litouws
- ◆ Apocope met eindstemhebbendheid: Frans
- ◆ Links-naar-rechts toontoeckenning: tig talen
- ◆ Eindverstemlozing: idem dito

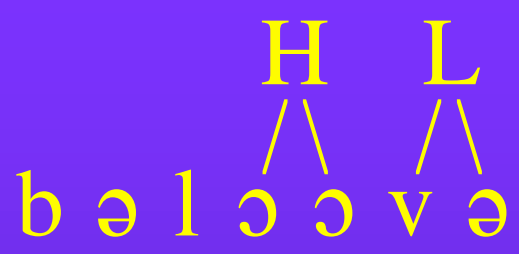
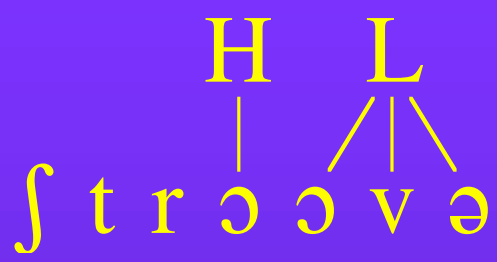

Toonverandering afhankelijk van stemhebbendheid

Defaulttoekenning van tonen leidt tot samenval: ‘ik straf / beloof’

Geen samenval: 'straffen / beloven'

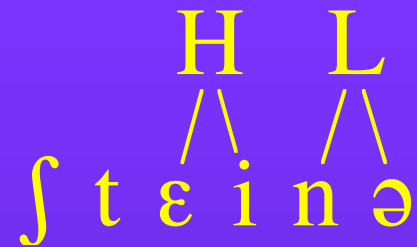
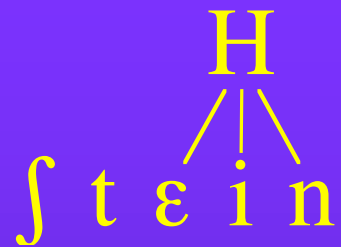
∫ t r ^H ɔ ^L ɔ v ə n

b ə l ^H ɔ ^L ɔ v ə n

Interpretatie: synchrone alternanties
bij onderliggende sleeptoon

Voorbeeld: steen – stenen

Voorbeeld: blijf (imp) – blijf (1sg)

H
b l i i f

H L
b l i i v ə

H
b l i i f

H L
b l i i v

H
b l i i f

H L
b l i i v

Voorbeeld: hond – honden

H
/ \
h o n t

H L
/ \
h ø n d ə

H
/ \
h o ɲ c

H L
| \
h ø ɲ ə

H
/ \
h o ɲ c

HL
| |
h ø ɲ

(3) Westgermaanse korte /a/
in open lettergreep

*makən ‘maken’

 H L
 /\ /\
m a a k ə n

*nazə ‘neus’

 HL
 | |
n a a s

*talə ‘taal’

 H L
 | /\
t a a l

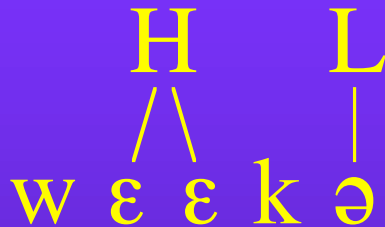
*apə ‘aap’

 H L
 /\ |
a a p ə

(3) Westgermaanse korte /ε/
in open lettergreep

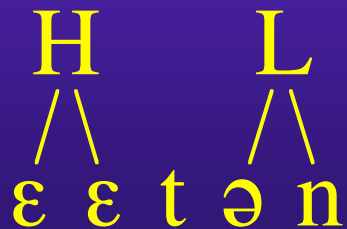
*wekə 'week (N)'

*levən 'leven'

*etən 'eten'

*zeyə 'zaag'

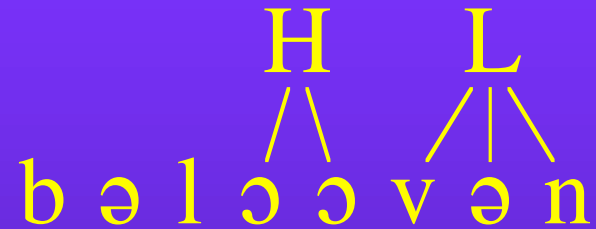

(3) Westgermaanse korte /ɔ/ in open lettergreep

*kɔkən 'koken'

*bəlɔvən 'beloven'

*hɔpə 'hoop'

*kɔlə 'kool'

(3) Westgermaanse korte /e/
in open lettergreep

*heməl ‘hemel’

 H L
 / \
h e e m ə l

*strekə ‘streek’

 H L
 / \
s t r e e k ə

*γəwekən ‘geweken’

 H L
 / \
γ ə w e e k ə n

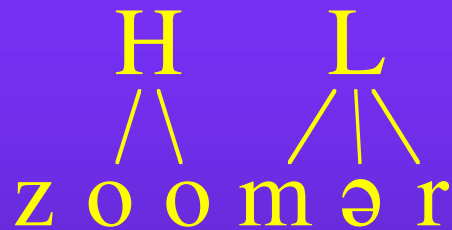
*eyəl ‘egel’

 H L
 / \
e e γ ə l

(3) Westgermaanse korte /o/ in open lettergreep

*zomər ‘zomer’

*voyəl ‘vogel’

*stovə ‘stoof’

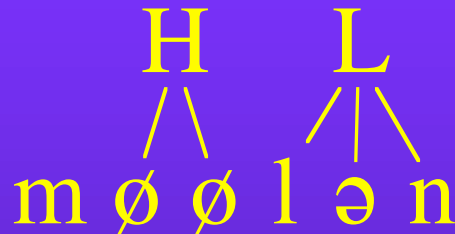

*zonə ‘zoon’

(3) Westgermaanse korte /ö/
in open lettergreep

*mölən ‘molen’

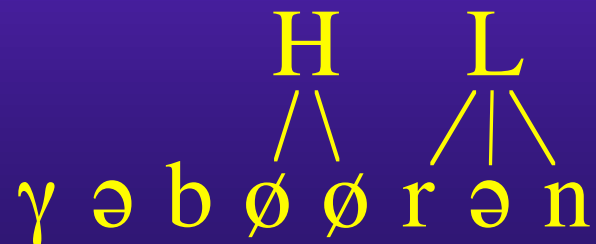
*kökən ‘keuken’

*dörə ‘deur’

*γəbörən ‘gebeuren’

(3) tweeklanken

*vall ‘val (m.)’

*bendən ‘binden’

*lang ‘lang’

*dɔrp ‘dorp’

(3) tweeklanken

*bleik ‘bleek’

 H
 /\n b l ε i k

*zeipə ‘zeep’

 H
 /\n z ε i p

*droum ‘droom’

 H
 /\ \n d r ɔ u m

*röüvər ‘rover’

 H L
 /\ /\ \n r œ i v ə r

(3) hoge klinkers

*wiin ‘wijn’

H
/ | \
w i i n

*huus ‘huis’

H
/ | \
h u u s

*liikən ‘lijken’

H L
/ | \
l i i k ə n

*vyyr ‘vuur’

H
/ | \
v y y r

Heeft /εε/ voor stemloze
consonant altijd sleeptoon?

*preðəkən ‘prediken’

 H L L
 / / /
p r ε ε ð ə k ə n

 HL L
 | | /
p r ε ε k ə n

Analogie

bəlóʊf : bəloōvən

=

vróʊx : vrōōyən

Roermond 50%

Analogie

λέεφ : λεε̄φ

=

σλόορ : σλο̄ορ

Moresnet

Analogie

kléin : klēīndər

=

yróot : yroōtər

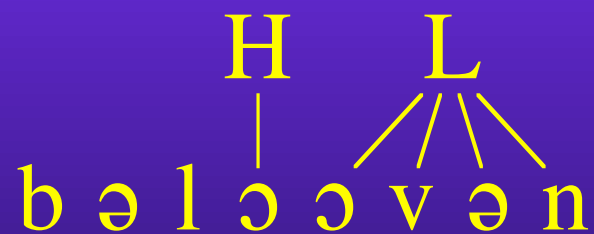
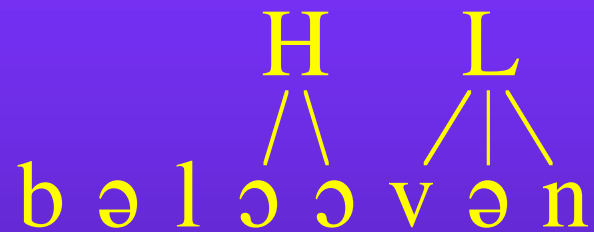
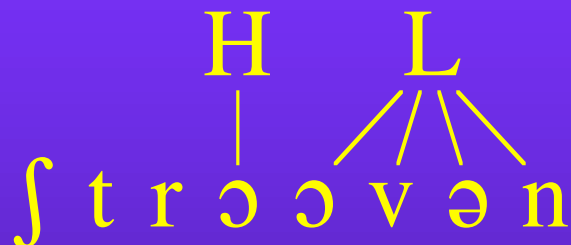
blēik ~ bléikər

Roermond, Tongeren

Leenen (1964)

- ◆ Hoe krijg ik een stoottoon op bəlóʊf?
- ◆ “eerst spreiding van L, dan apocope”
- ◆ Leidt tot samenval:

- ◆ Zo ook egel–spiegel en stoven–hoeven.
Onmogelijk voor het Middenlimburgs!

Gussenhoven (2000)

- ◆ “analoge rekking van ‘dag’ naar het meervoud ‘daag(e)’ leidt tot een nieuw daag-daag contrast”.
- ◆ Dus tooncontrast is ontstaan ná voltooiing van rekking in open lettergreep.
- ◆ Leidt tot samenval van straffen–beloven, egel–spiegel, stoven–hoeven, maar ook van loten–laten, scheidt–schiet etc., tenzij alle klinkers nog verschillend waren.
- ◆ Onmogelijk voor het hele ZONFra en CFra.

De Vaan (2000)

- ◆ Volgorde gelijk aan de hier behandelde.
- ◆ Met één klein verschil (p.35): “gerekte klinkers en hoge klinkers en tweeklanken ontwikkelen voor stemhebbende consonant een vallende toonhoogte.” Maar die mag dus niet samenvallen met de al bestaande stoottoon:
 - beetje vallend wordt stoottoon na schwa-afval
 - beetje vallend wordt sleeptoon als schwa blijft
- ◆ Overbodig als je stemhebbende finale obstruenten toestaat.

Limburgs zo bijzonder niet?

- ◆ Sleптоон plus apocope geeft stoottoon:
ooit eerder vertoond?

Litouwse zwakke uitgangen

◆ -aī̄

◆ -ũū̄

◆ -aī̄s

◆ -uos̄è

◆ -oom̄is

◆ -óoms

Kiparsky (1973:830): ‘The dative endings have an acute in place of the expected circumflex. They are derived from older forms in unaccented *-mus*. I know of no explanation for the non-final accent, in any theory of Lithuanian accentuation.

Synchronically, final accent must be blocked by an ad-hoc marking of the ending.’

Oplossing: oorspronkelijke suffix-initiële sleeptonen

◆ -aī

◆ -ũũ

◆ -aī̄s

◆ -uō̄sε

◆ -oō̄mis

◆ -oō̄mus

Kiparsky (1973:830): ‘The dative endings have an acute in place of the expected circumflex. They are derived from older forms in unaccented *-mus*. I know of no explanation for the non-final accent, in any theory of Lithuanian accentuation. Synchronically, final accent must be blocked by an ad-hoc marking of the ending.’

1. sleep
2. u-uitval met nieuwe stoottoon
3. metrische binding (Hermans 1984)
4. accent naar finale *lettergreep*

Limburgs zo bijzonder niet!

- ◆ Sleптоон plus apocope geeft stoottoon:
Litouwse datief pluralis

Conclusie

1. Tonale interpretatie van initieel accent op eerste mora, eventueel geduwd door rekkende monomoraïsche klinkers in open lettergreep.

2. Ontstaan van lexicaal tooncontrast door herinterpretatie van rekkingen als bimoraïsch.

3. Schwa-afval met toonwissel.

4. Elke stap is zo gewoon...

